

Цвијета Зузорић – светлост ренесансног Дубровника¹

На основу посредних сведочанстава зна се да је Цвијета Зузорић као муза инспирисала многе дубровачке и италијанске поете ренесансе. Према схватањима савременика била је отелотворење складног споја физичке лепоте и духовне усавршености. Истовремено, давала је особени тон интелектуалним круговима Дубровника XVI века, те се формирао током времена својеврсни култ Цвијете Зузорић, који је надрастао њену индивидуалну појаву узносећи је ка симболу ренесансе на нашим просторима.

Кључне речи: Цвијета Зузорић, песникиња, ренесанса, стари Дубровник

Као држава конзервативног устројства, Дубровачка република вековима је очувала окамењену социјалну хијерархију на чијем врху је неприкосновено устоличена аристократија. Највиша класа конституисала се у дубини прошлости и чинили су је потомци романског живља из Рагузиума, древног насеља на чијим темељима је настао потоњи Дубровник. Словенизирањем првобитног становништва током наредних векова није утрнуло сећање на изворно порекло бираних породица које је и у новонасталим околностима легитимисало њихов изузетан друштвени положај. Испод племства, спрам своје моћи и значаја у социјалном систему, долазили су грађани, пучани и сељаци. Дубровачко друштво је било испарцелисано сталешким међама које су непомирљиво

---

¹ Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 178029 Министарства за просвету и науку Републике Србије, *Књиженство, теорија и историја књижевности на српском језику до 1915. године*.

раздвајале одређене групе. Обичајним и званичним правом до танчина су предвиђани случајеви у којима је било могуће до извесне мере превазићи оштрину међусобних граница. У пословној сфери, важној за пословично марљиве и штедљиве Дубровчане, можда су се највише толерисали контакти аристократије са обичним светом, док је успостављање родбинских и других веза са нижим сталежом строго кажњавано.² Уколико би се племић оженио грађанком, искључиван је из највишег сталежа и лишаван свих повластица које је до тада уживао, што је важило и за његове наследнике.³ Унутар тако успостављених оквира друштвеног живота непопустљива мрежа писаних и неписаних закона на окупу је држала заједницу, подређујући општем интересу, без обзира на сталешку припадност, вољу појединаца.

Вредносни систем патријархата лежао је у темељима дубровачког друштва, те је доминација мушкараца над женама била озваничена правном регулативом у Статуту града, као највишем законском акту.⁴ Поље у коме се жена могла појавити у старом Дубровнику симболично уоквирује троугао, чија темена фиксирају друштвене улоге предвиђене за припаднице слабијег пола – девица, мајка и удовица.⁵ Пресезање граница поља подразумевало је искушавање дубоко укореењених обичаја, што је нарочито за жене, због њиховог осетљивог положаја у патријархалном систему, било опасно, пошто је у размимоилажењу колективног и индивидуалног несмотреног појединца вребала недогледна провалија.

Свака девојка из аристократског реда била је уобручена непомерљивим системом друштвених и породичних конвенција које су искључивале могућност да она

---

² Боравећи средином XV века у Дубровнику учени Италијан Филип де Диверсис поздрављао је традиционалне обичаје племића да се не жене пучанкама. Презриво је осуђивао похлепу за новцем која рђаве појединце наводи на брак са грађанкама, чиме онечишћавају своју плаву крв – Filip de Diversis, *Opis Dubrovnika*, Dubrovnik, 1983.

³ Душанка Динић-Кнежевић, *Положај жена у Дубровнику у XIII и XIV веку* (Београд: САНУ, 1974), 66. Исто је важило у Венецији, прекоморском суседу на чије правно уређење се Дубровник често угледао – Paolo Molmenti, *La storia di Venezia nella vita privata II* (Bergamo, 1928), 314-316.

⁴ Valtazar Bogišić i Konstantin Jireček, *Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272* (Zagreb, 1904), lib. III, cap. VII, 59-60.

⁵ Исто је било широм Европе у средњем веку – Жак ле Гоф, прир., *Човек средњег века*, (Београд: Клио, 2007), 27.

искорачивањем ван спрега општих норми угрози своју и част фамилије која ју је изнедрила. Прилежно је држана ван домашаја спољног света, који је осматрала са сигурне дистанце – кроз прозор куће или са њеног балкона, или нешто непосредније – у ретким приликама изласка на улицу, при посетама цркви и родбини, али уз обавезну пратњу. Таква изолација трајала је до адолесценције, доби у којој је било уобичајено да се Дубровкиње удају. Тек удајом племкиње су стицале „положај одрасле особе“ јер је одређење зрелости аристократкиња било везано за брак, „дакле за обитељске, а не друштвене функције“.⁶ За племство је брак превасходно био институција у циљу јачања кохезије сталежа и обезбеђивања његове будућности, док је за грађане и пучане представљао подухват са елементима пословне трансакције.

Девојке су се удавале између четрнаесте и осамнаесте године, али је сигурно бивало и оних које су то раније чиниле, будући да је према мерилима средњег века пунолетство за жене достизано са дванаест, а за мушкарце са шеснаест година.⁷ Мушкарци су се, притом, женили у знатно каснијој доби, између тридесете и четрдесете године – што је нарочито важило за племиће, те је и старосна разлика појачавала ауторитет мужа над невестом-девојчицом. Бракови су склапани искључиво у сагласности са сталешком припадношћу младенаца, без могућности мешања различитих слојева.

Главну улогу при удаји девојака имали су очеви или, уколико ови нису били живи, пунолетна браћа. Тек ако отац није био жив, браће није било или нису била пунолетна, мајка је заступала девојчине интересе, а ако се радило о сирочету, представљали су га турсори. Кћери су често бивале верене као малолетне, што је праћено одговарајућим брачним уговором⁸, чије евентуално раскидање је изазивало тешке последице. Према одредбама брачног споразума, мираз је морао бити исплаћен верениковој страни чак и у случају да девојка, стекавши пунолетство и право на сопствено одлучивање – што јој је

---

⁶ Zdenka Janeković Römer, *Okvir slobode* (Zagreb–Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999), 197.

⁷ Исто је било у Котору – Lenka Blehova Čelebić, *Žene srednjovjekovnog Kotora* (Podgorica: CID, 2002), 18.

⁸ Како је удаја кћери била ствар родитељског избора, брачни уговори се у архивским белешкама, осим под уобичајеном одредницом pacta matrimonialia, јављају и као pactum parentele (Душанка Динић-Кнежевић, нав. рад, 71; Zdenka Janeković Römer, нав. рад, 199).

гарантовано законом, не пристане на раније углављен брак.⁹ Давањем мираза у таквој прилици девојка је за свагда лишавана даље материјалне потпоре, и то је значило нестанак изгледа за њену удају уопште, велику јавну срамоту и затирање пута да она у будућности завреди иоле поштовано место у заједници. Дакле, родитељи су прорачунатом веридбом малолетне деце предупређивали њихову моћ да као пунолетни чланови заједнице одлучују самостално о својој судбини и одбију да уђу у уговорену везу. Овим прилике Дубровника нису одударале од општих конвенција европског друштва.¹⁰ Истовремено, колектив је претњом моралне стигматизације притискао појединца да, и поред законом предвиђене могућности да по стицању пунолетства испољи своју независност, не доводи у питање родитељску одлуку. Само удовице, ослобођене родитељског надзора, могле су својевољно ступити у нови брак, мада су и оне тешко успевале да не потчине свој избор интересима фамилије. Чак ни црква, која је супротно римском праву сматрала да је ступање у брак чин слободне воље потенцијалних супружника, тешко да је својим ауторитетом могла надвладати друштвене силе. Суштина социјалног система била је надмоћни механизам који је у зупчаницима својих петрификовних обичаја млео појединачне судбине, испречене, ма и за трен, пред оним што се поимало као општи интерес.

Важан чинилац при уговарању брака био је мираз јер је представљао економску платформу новоуспостављене заједнице, али је био и гарант сигурности жене у њој. Без сагласности супруге муж није могао располагати миразом јер је неповредивост женине имовине унете у брак заснована од давнина на Јустинијановом начелу.¹¹ Својеврсна економска политика огледала се баш у овој области – младићи су се женили имућним девојкама узимајући велики мираз, док су очеви истих девојака, када су збрињавали своје синове женећи их, тражили велики мираз. Тако се материјална моћ сабирала у поседу одређених породица, те се и унутар сталешких формација, племићких и грађанских, успостављала економска спирала, сужавајући се ка врху који је досегло тек неколико породица. За сиромашне очеве мираз је представљао ослобађање од даље бриге за кћер,

---

⁹ Младићи су, са друге стране, нежељени брак могли мимоићи бекством у манастир, али су се надлежне институције старале да по сваку цену несудјени женици врате узети мираз.

¹⁰ Piero Bergellini, *Vita privata a Firenze nei secoli XIV e XV* (Firenze: Leo S. Olschki, 1966), 33.

¹¹ Lenka Blehova Čelebić, нав. рад, 42.

док је за богате био пословни трансфер. Притом се обезбеђивање потпоре за удају кћери претварало каткад у исцрпљујући намет за родитеље, присиљене да продају или залажу некретнине не би ли дошли до одговарајуће суме новца. Раст износа мираза водио је у неконтролисану стихију, што је финансијски уништавала неимућне породице. Иако је власт законски ограничавала висину мираза, није било значајнијих одјека тих мера у пракси, јер су се богати неспутано надметали у престижу демонстрирајући своју моћ на сваком кораку.

Уколико породица из било ког разлога – а најчешће је то била немоћ да обезбеди мираз – није могла да уда кћер или више њих, девојке су пре пунолестства слате да иза зидина манастира дотрају свој живот. Окрутност се стапала са обичајима, те су неретко очеви одређивали која ће се од њихових кћери удати, истовремено остале припремајући за „думне“, како су се калуђерице одомаћено називале. Смештањем у манастир женске чељади породице су спречавале расипање породичног богатства и непожељно понашање неудатих девојака, које би нанело немерљиву штету заједници.¹² Замонашењем малолетних девојчица, неретко пре њихове десете године, избегавана је могућност да оне, стекавши пунолетство, искористе Статутом им дато право да се не подреде вољи родитеља, било да им ови бране или налажу одлазак у манастир.¹³ Из ових разлога манастири су били пуни, те су прекобројност и скромни услови живота у нехигијенским условима доводили калуђерице на саму ивицу опстанка. Узалуд су оне преклињале власти у Дубровнику да ограниче пријем нових калуђерица или да прошире животни простор у манастирима, и очајно подсећале да су, иако потпуно предане Божијој служби, само слаба бића „од кости и меса“.¹⁴

---

¹² Маргарет Л. Кинг, „Жена ренесансе“, у: *Човек ренесансе*, приредио Еуђенио Гарин, (Београд: Клио, 2005), 280-286.

¹³ *Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272* (Zagreb, 1904), lib. IV, cap. LXI, LXIII, 103-104.

¹⁴ Душанка Динић-Кнежевић, нав. рад, 102.

Према подразумеваном схватању морала, мушкарци су имали права на ванбрачне везе, док су жене за исту ствар строго кажњавање.¹⁵ За мушкарце је овакво право било прећутним споразумом друштва усвојена компензација за недостатак слободе у избору брачног партнера, за уврежене обичаје да се жене у релативно касним годинама, немогућност да се разведу и сваковрсно спутавање у слободном испољавању интима.¹⁶ Иако се чини неодмереном, тврдња „да скоро не беше властелина, ни угледнијег грађанина који није имао бар једно незаконито дете“ ипак пластично наговештава какво је стање морала било у старом Дубровнику.¹⁷ Насупрот овој ширини у понашању, женама је слобода била скучена у толикој мери да се није сматрала ванредном појава када би муж батинама кажњавао понашање супруге које је налазио као недолично. Штавише, батине су у својеврсним филозофским трактатима узимане у разматрање као средство, додуше крајње, у васпитању жене.¹⁸

Извесну аутономију жена је имала једино у кућном, заштићеном и затвореном простору. Сваки излазак у спољни свет подразумевао је одређена правила, срачуната на то да сачувају углед саме жене и породице коју је она представљала. Таква тврдокорност, као саставни део свакодневице, изазивала је чуђење странаца када би се каквим послом задесили у Дубровнику.¹⁹ Утврђени начин одевања, прилике и услови у којима

---

¹⁵ Дискриминација жена у односу на мушкарце у случају брачне неверности имала је и легитимну законску подлогу према одредбама Статута, без обзира на став цркве која није правила разлику у дубини греха обоје супружника – Zdenka Janeković Römer, *Rod i grad: dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća* (Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1994), 71-72. Двоструки морални стандарди дубровачког друштва огледају се у чињеници да су интимни односи младих властелина са слушкињама у кући одржавани у неким случајевима уз прећутну сагласност родитеља, који су на тај начин остваривали какву-такву контролу над наследницима, пошто је било сигурније да слободну везу имају „са здравим сеоским девојкама“, него „да се ноћу скитају по јавним кућама и излажу венеричним болестима“ – Ристо Јеремић и Јорјо Тадић, *Прилози за историју здравствене културе старог Дубровника*, I (Београд: Централни хигијенски завод, 1938), 126.

¹⁶ Како наводи К. Лиречек, јавна кућа је у Дубровнику постојала доста рано – Константин Лиречек, *Историја Срба*, II (Београд: Научна књига, 1952), 259-260.

¹⁷ Ристо Јеремић и Јорјо Тадић, нав. рад, 130.

¹⁸ Veno Kotruljević, *O trgovini i savršenom trgovcu* (Dubrovnik: 1989), 416.

¹⁹ Михаило Динић, „Три француска путописца XVI века у нашим земљама“, *Годишњица Николе Чупића*, XLIX (1940): 95, 110.

Дубровкиња излази „на отворено“, начин понашања и др. чинили су ритуал чије (не)поштовање је праћено недреманим оком јавности. Веровало се да девојке треба стално нечим упошљавати како би се избегла доколица која буди путеност. Такође, смерна млада властелинка сву своју потребу за разонодом требало је да задовољи у окриљу куће учећи се корисним пословима. Издвојеност племкиња из токова јавног живота била је, према назорима Дубровчана, најтврђа брана изазову каљања њихове части, до чега је могло доћи у „неприличним“ контактима са светом.

Дубровачко друштво, које је дочекивало преко срца најмању новину са потмулом стрепњом да ће незнатни талас узнемирити неповратно глатку површину учмале свакодневице, захватила је плима хуманизма и ренесансе. Сибином запртеном у својим дубинама, нова духовна епоха глачала је и мало по мало преобликовала окоштале хриди културолошке традиције. Само у таквом амбијенту могла се раскривити позорница јавног живота у Дубровнику да прихвати жену-интелектуалца, до тада непознатог члана заједнице.

Тешко је у један чвор сплести све нити које прате појаву Цвијете Зузорић, интелектуалке, музе уметника, лепотице под чијим кораком, као што древни дубровачки стихови кажу, „узцафти поље јак цвитјем од раја“. Осим овога, мада ништа од њеног опуса није претрајало зуб времена, на основу посредних сведочанстава – похвала њених најстаријих биографа на рачун стваралачког дара, претпоставља да је била цењена поетеса.²⁰ Но, оно што је ову Дубровкињу нарочито одликовало, била је ванредна харизма, јер тешко је другачије објаснити чињеницу да је у сећању сачувана као најсјајнија звезда интелектуално-уметничког сазвежђа, сачињеног од списатељица и учених „dona“ дубровачких – Николете Растић, Јулије и Наде Буних, Маре Гундулић и др. Јер, колико год свака од њих била даровита или знаменита у којој области, редом су при сравањању са Зузорићевом у очима културне историје остајале дубоко осењене.

Многоструко особен животни пут Цвијете Зузорић у односу на савременице омогућио јој је да својом светлошћу обасја ренесансни Дубровник, не трнући у сећању потоњих векова. Рођена у богатој грађанској породици 1552. године, као дете се преселила

---

²⁰ Zdenka Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika*, (Zagreb: JAZU, 1970), 57-62.

из Дубровника у Анкону, где је стекла „неко веће и за жене онога времена ретко знање“.²¹ Удала се 1570. за Бартоломеа Пешонија, потомка старе фирентинске племените лозе, и исте године се вратила у родни град, где јој је супруг добио место конзула Фиренце. Предузимљиви Италијан, осим дипломатијом, бавио се и трговином у новој средини. Време приспећа Цвијете Зузорић у отаџбину поклапа се са привредним зенитом Дубровника, чији трговци су своје колоније расејали недогледом копненог залеђа према Турској, а бродови бацали сидра у свим значајнијим лукама света. Град је доживео свеобухватни препород бивајући магистрална раскрсница у пословном, дипломатском и културном животу између Истока и Запада. Такође, књижевним струјањима немалог значаја Дубровник је учествовао у меандрирању европске ренесансне уметности.²²

Сама Цвијета Зузорић имала је богату родбину у граду, а у Италији добијени племићки статус отварао јој је тешка врата аристократских кућа Дубровника. У најужи круг њених пријатеља долазили су супружници Мара и Никола Гучетић, који је у својим трактатима (*Diallogo della Belleza, Dialogo d' Amore*, 1581) „оживео“ ликове супруге Маре и Цвијете Зузорић. Био је Гучетић свестан могућих критика због тога што је поверио женским ликовима да у дијалошкој форми расправљају о лепоти и љубави, те је предупредио такве приговоре истичући да ће управо показати предодређеност духа саговорница за филозофију.²³ Знаковито је опредељење Гучетића да оба дијалога посвети Цвијетиној старијој сестри, Ники Зузорић, коју је високо поштовао. Међутим, посвета Ники проткана је похвалом Цвијети у толикој мери да открива прави извор надахнућа аутора и суштинску посвету његовог дела. Први дијалог, на тему лепоте, Мара и Цвијета воде у идеализованом амбијенту, по много чему подударном са у антици стандардизованим литерарним декором *locus amoenus*. Филозофску срж разговора чини експликација Платоновог схватања физичке лепоте као еманације есенцијалне,

---

²¹ Јорјо Тадић, *Цвијета Зузорић*, (Београд, 1939), 12.

²² Злата Бојовић, „Књижевност ренесансе и барока“, у: *Кратак преглед српске књижевности*, (Београд: Лирика, 2000); Злата Бојовић, „Поезија Дубровника и Боке Которске у доба ренесансе, барока и просвећености“, у: *Поезија Дубровника и Боке Которске*, приредила Злата Бојовић, уредник издања Миро Вуксановић (Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2010): 11-33.

²³ Zdenka Marković, нав. рад, 74.

метафизичке савршености. Но, можда најупечатљивији део представља непосредна илустрација учења грчког мудраца, коју Мара налази у појави Цвијете. Портрет пријатељице који евоцира Мара Гучетић сажима естетски кредо и идеал женске лепоте у ренесанси, чија закономерност се протеже на све уметности:

Најпре, косе су као најсјајније злато изаткане; чело наличи својом лепотом небу када је најведрије; обрве су као два љубавна лука; очи светле и јасне изазивају завист најлепших небеских звезда; лице је толико красне и дивне боје да далеко надмашује сваку свежу ружу у њезином најживљем цвату, осим што га никакав вешти уметник не би могао исклесати; нос је у пропорцији према лицу какав је потребан савршенству Ваше анђеоске лепоте; уста изгледају као да наоколо себе имају два низа најфинијих корала из Индије; а када се смејете Ваши зуби изгледају толико бели и једнаки да се уистину може казати да су то оријентални бисери, те се с правом може тврдити да је ту све благо Љубави постављено; Ваш глас не звучи као људски него као анђеоски и божански; усправан врат је пун и бео тако да надмашује снег који је овога часа пао с неба; прса широка и равна да изгледају млечни пут који се понекад обичаје видети на небу; руке су средње дебљине, тако да бојом премашују и најсјајнију белоконост; прсти су округли и не одвише дуги; нокти су мало савинути; стас и Ваш ход су слични ономе нимфа, које су стари песници у Аркадији славили; коначно се на Вама, мислим, не може видети него да се сви удови и сви делови тела толико један с другим у лепоти слажу, да ни сама завист не би знала наћи неки део који би могла исправити.²⁴

Други дијалог, посвећен љубави, конципиран је по моделу првог. Након размене ставова о природи љубави, у којима се укрштају теолошка и филозофска гледишта, Цвијета Зузорић резимира размишљања о лепоти: телесној – заснованој на пропорцији удова, и духовној – сачињеној од умерености, храбрости, разумности, праведности и стидљивости. Затим она наводи примере свих врлина, инкарниране у женама из историје, али и из савременог Дубровника. Кулминативни свод дијалога представља Марина похвала Цвијети, морално најчистијој и најлепшој жени, чије су особине божанског порекла.²⁵

---

²⁴ Јорјо Тадић, нав. рад, 16-17.

²⁵ Zdenka Marković, нав. рад, 82.

Осим у филозофским трактатима, Цвијета Зузорић постала је књижевни лик, али и муза дубровачких песника, не остављајући равнодушним већину њих. Лирска жица Динка Златарића вибрира од устаљеног репертоара општих места петраркистичке поезије, до високе уметничке сублимације дубоко проживљене љубави према Зузорићевој. Поетски беатификујући „госпоју од госпој“, Златарић је сневао дан када ће му изабрана муза открити „на земљи вечни рај“. Такође, Михо Бунић Бабулиновић опевао је дражест знамените Дубровкиње и њену божанску лепоту. Глас о изузетности Цвијете пренео се стреловито и на другу страну Јадрана јер је Чезаре Симонети (Cesare Simonetti), италијански песник, поверио пријатељу Доминку Златарићу своју збирку песама да је овај посвети достојној дами. Одговарајући молби пријатеља, несумњиво и гласу свога срца, Златарић је Симонетијеву збирку посветио Цвијети Зузорић, али нешто касније и свој превод Овидијеве метаморфозе *Љубав Пирама и Тизбе*. И Михо Моналди је италијанском песнику Ђамбатисти Бокабјанко (Giambattista Vossabainco) послао два сонета чију лирску жижу чини опис Цвијете Зузорић. Увреженим песничким поступком, игром речи сплетеном око подударности имена лепотице и цвета, Моналди је славио складност духа и тела Цвијете Зузорић. Сам Бокабјанка, понет Моналдијевом ватром, узвратио је дубровачком песнику са два сонета. Напоследку, чувени Торквато Тасо (Torquatto Tasso) саставио је осам песама у част лепотице из Дубровника, иако је сâм никада није видео. На основу туђих описа²⁶, дочаравао је бљесковиту појаву химере која опија и чије ишчезнуће га оставља несрећног („ако живем, жив сам ал без душе“), али бесмртног, док је љубави („Ал ако живот дат ми могу зраке / Вашег огња, како ћу да мрем, / Док плам тај траје?“).²⁷

Појава изузетне „gentildonne di gran fama“ међу домаћим женама, које најчешће нису могле кренути путем независно од средине која их упућује у живот и њених унутрашњих закона, морала је изазвати општу позорност, још појачану до грознице тиме што се Зузорићева сигурно и незазорно владала пред мушким светом. Не зна се поуздано чиме је Цвијета Зузорић изазвала гнев одређених суграђана, тек тврдо сведочанство да је многе непријатности доживела даје својеврсна одбрана коју је предузела Мара Гучетић

---

²⁶ Зденка Марковић, нав. рад, 101.

²⁷ Josip Torbarina, „Tassovi soneti i madrigali u čast Cvijete Zuzorić Dubrovkinje. Uz nove prijevode Vladimira Nazora“, Hrvatsko kolo, XXI, (1940), 88.

стајући на страну нападнуге пријатељице. У филозофском спису свога мужа (*Discorsi sopra la Metheora d' Aristotele*, 1584) сама је саставила предговор са двоструком наменом. Овај сегмент дела заправо је посвета Цвијети Зузорић са конвенционалним похвалама упућеним јој, али, и што је важније, полемика Маре Гучетић са злобницима који су опањкавали Зузорићеву,²⁸ утичући на концу конца да ова са супругом заувек напусти Дубровник 1583. и остане у Анкони до смрти 1648. године:

...Ваше име, тако дично и угледно, мора бити најсигурнијом обраном против бијесних удараца завидника што живе у нашем Граду, и против оних који су, по својственој им и природној злоћи, увијек приправни да гризу и раздиру туђе ствари, од којих сте уједва Ви погођени били више неголи икоја друга жена у мојој домовини. Узрок су томе биле не само Ваше ријетке одлике, досад управо невиђене у друге жене нашег стољећа, која је љепотом тијела и крепосћу душе повећала муку злобника, јер као што увијек бива: ствари најизврсније јачају бол оних који су препуни пакости и зависти, те да њихова слабо зараштена рана не буде повријеђена жалосћу, биједници ти дају глупим ријечима одушка својој жалосној страсти...²⁹

Оштрина Мариних речи уморасала је духове у Дубровнику и изазвала сујету моћних, кадрих да издејствују повлачење из јавности прве верзије Гучетићевог трактата са спорном посветом. Ново издање угледало је светлост дана годину касније (1585), али са недвосмисленим траговима грубе цензуре. Изостављен је био читав пасаж у коме се Мара разрачунава са Цвијетиним противницима, обрушавајући се успут и на менталитет средине која скрнави све што стреми духовним висинама, управо зато што таква појава изузетности у близини подсећа на сопствену нискост.³⁰ Мада је у ренесансној Европи све снажније одјекивао независни женски глас, те је, на пример, у Венецији могла Модерата Фонте (*Moderata Fonte*) у спису *Заслуга жена (Il merito delle donne*, 1600) казати: „У мојим

---

²⁸ Zdenka Janeković Römer, „Marija Gondola Goze – *La querelle des femmes* u renesansnom Dubrovniku“, u: *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*, priredila Andrea Feldman (Zagreb: Institut Vlado Gotovac i Ženska infoteka, 2004): 105-123.

²⁹ Zdenka Marković, нав. рад, 108-109.

³⁰ Antonin Zaninović, „Drugo izdanje djela Nikole Gučetića *Discorsi sopra la Metheora d' Aristotele*“, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, II, (1953), 201.

грудима куца слободно срце, не служим и не припадам ником осим себи“,³¹ са ове стране Јадрана ствари су стајале знатно другачије. Уз бедеме Дубровника, једног од најтврђих бастиона конзервативног друштвеног уређења и моралних схватања, тешко су приањале промене као што су радикално нови погледи на положај жена у заједници.

Бива да је понашање Зузорићеве, али и уздизање целокупне њене појаве до идеала у трактатима Николе Гучетића, из визуре власти субверзивно деловало на основе културолошке матрице дубровачког друштва. Није се смело дозволити да пример жене, која се „мушком свету“ наметала као интелектуално равноправан члан, буде толерисан. Нарочиту опасност представљало је јавно легитимизовање модела понашања у филозофским трактатима и стога је највероватније власт, мада не треба искључити ни личну нетрпељивост појединаца, подстакла негативно расположење према Зузорићевој, стављајући уједно под контролу сваки иступ који се могао тумачити као подршка „изгредници“.

Према схватањима савременика, Цвијета Зузорић била је отелотворење *калокагатије* – складног споја физичке лепоте и духовне усавршености, а као таква, уочљива, изложена колико наклоности и дивљењу, толико зависти и оговарању окружења постојано ушанченог у својој ускогрудости. Ако у сукобу са једним временом и његовим обичајима ова госпа није могла надвладати ниске хоризонте културолошке традиције, нити је било друге доли да се из Дубровника у тихост сопствену преко Јадрана повуче, судбина јој је суштински била другачија и расплитала се на другачијим поднебесјима. Јер, варљиве границе реалности надишла је Цвијета Зузорић улазећи у свет уметности као литерарна икона којој су ходочастили песници светкујући хијерофанију у лику идеалне жене. Овај тренутак значио је раскид са пролазношћу, корак у бесмртност и коначно испуњење усуда Цвијете Зузорић.

---

³¹ Гизела Бок, *Жена у историји Европе* (Београд: Клио, 2005), 27.

Литература:

- Bergellini, Piero. *Vita privata a Firenze nei secoli XIV e XV*. Firenze: Leo S. Olschki, 1966.
- Blehova Čelebić, Lenka. *Žene srednjovjekovnog Kotora*. Podgorica: CID, 2002.
- Bogišić Valtazar i Konstantin Jireček. *Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272*. Zagreb, 1904.
- Бојовић, Злата. „Књижевност ренесансе и барока“. У *Кратак преглед српске књижевности*. Уредник издања Новица Петковић. Београд: Лирика, 2000.
- Бојовић, Злата. „Поезија Дубровника и Боке Которске у доба ренесансе, барока и просвећености“. У *Поезија Дубровника и Боке Которске*. Приредила Злата Бојовић. Уредник издања Миро Вуксановић, 11-33. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2010.
- Бок, Гизела. *Жена у историју Европе*. Београд: Клио, 2005.
- De Diversis, Filip, *Opis Dubrovnika*. Dubrovnik, 1983.
- Динић, Михаило „Три француска путописца XVI века у нашим земљама“. Годишњица Николе Чупића, XLIX (1940): 85-118.
- Динић-Кнежевић, Душанка. *Положај жена у Дубровнику у XIII и XIV веку*. Београд: САНУ, 1974.
- Zaninović, Antonin. „Drugo izdanje djela Nikole Gučetića *Discorsi sopra la Metheora d' Aristotele*“, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, II, (1953): 201-208.
- Janeković Römer, Zdenka. *Rod i grad: dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1994.
- Janeković Römer, Zdenka. *Okvir slobode*. Zagreb–Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999.
- Janeković Römer, Zdenka. „Marija Gondola Goze – *La querelle des femmes* u renesansnom Dubrovniku“. У: *Žene u Hrvatskoj. Ženska i kulturna povijest*. Priredila Andrea Feldman, 105-123. Zagreb: Institut Vlado Gotovac i Ženska infoteka, 2004.
- Јеремић, Ристо и Јорјо Тадић, *Прилози за историју здравствене културе старог Дубровника*, I. Београд: Централни хигијенски завод, 1938.
- Јиречек, Константин. *Историја Срба*, II. Београд: Научна књига, 1952.
- Кинг, Маргарет Л. „Жена ренесансе“. У *Човек ренесансе*, прир. Еуђенио Гарин. Београд: Клио, 2005.

Kotruljević, Beno. *O trgovini i savršenom trgovcu*. Dubrovnik, 1989e.

Ле Гоф, Жак. прир. *Човек средњег века*. Београд: Клио, 2007.

Marković, Zdenka. *Pjesnikinje starog Dubrovnika*. Zagreb: JAZU, 1970.

Molmenti, Paolo. *La storia di Venezia nella vita privata II*. Bergamo, 1928.

Тадић, Јорјо. *Цвијета Зузорић*. Београд, 1939.

Torbarina, Josip. „Tassovi soneti i madrigali u čast Cvijete Zuzorić Dubrovkinje. Uz nove prijevode Vladimira Nazora“, *Hrvatsko kolo*, XXI, (1940): 69-96.

Slavko Petaković

Faculty of Philology, University of Belgrade

Cvijeta Zuzorić – the Light of the Renaissance Dubrovnik

Based on intermediate testimonies, it is known that Cvijeta Zuzoric inspired many Renaissance poets from Dubrovnik and Italy. According to the perceptions of her contemporaries, she was the embodiment of physical beauty and spiritual perfection. At the same time, she gave a unique tone to the intellectual circles of Dubrovnik in the 16th century. As a result, a special cult of Cvijeta Zuzoric, which outgrew her individuality and made her into a Renaissance symbol of this region, was formed after some time.

Key words: Cvijeta Zuzoric, a poetess, Renaissance, old Dubrovnik